

Landbouw en voedsel in transitie. Van een doodlopende weg naar een aantrekkelijk perspectief

Louis de Jel, 12 november 2017

Aanleiding

Voorjaar 2017 kreeg Stichting Lekker Utrechts, waar ik aan verbonden ben, een uitnodiging om mee te praten over de nieuwe Landbouwvisie van de Provincie Utrecht. Mijn voornemen was om naar aanleiding hiervan een persoonlijke visie op papier te zetten. Extra aanleiding voor een visiestuk was een artikel in dagblad Trouw van 26 oktober, over de enorme afname van insecten. Hierin werd een bijeenkomst aangekondigd met belangrijke partijen rond voedsel, zoals LTO, Rabo en ecologen. Na alle schandalen is dit het zoveelste bewijs dat er iets grondig mis is met ons landbouw- en voedselsysteem.

Meer mensen en welvaart, en de kosten daarvan

Vaak wordt gedacht dat elk probleem is op te lossen door te groeien.

Door de steeds voortgaande innovaties en intensivering van de landbouw, is de productie enorm toegenomen en is de mens een succesvolle soort geworden. De keerzijde hiervan is dat we aan dat succes ten onder kunnen gaan. De menselijke soort blijft maar in omvang toenemen, ten koste van andere soorten en het milieu. Om die extra mensen te voeden zou een verdubbeling van de voedselproductie nodig zijn. Hiermee zorgen we dat de bevolking nog verder zal toenemen. Onze planeet kan dit niet aan. Dit leidt onherroepelijk tot nog meer ontbossing, uitsterven van soorten en andere negatieve effecten.

Dit is uiteraard geen pleidooi voor honger lijden, maar zien we dit probleem onder ogen? En wat doen we daarmee?

Doodlopende weg

Geconstateerd kan worden dat het overheidsbeleid, de economische groei dwang en de marktkrachten achter de globalisering een ongekende landbouw- en voedselcrisis opleveren. De boeren en telers hier en daar zitten klem tussen terechte sociale en duurzaamheidseisen, onder de kostprijs moeten werken en de bank. Hierdoor worden ze gedwongen tot nevenactiviteiten, schaalvergroting en meer en goedkoper produceren. Dit zorgt voor veel ellende. De zelfmoordcijfers onder deze beroepsgroep zijn hoog: in Frankrijk gaat het om 600 boeren per jaar, in India zelfs om 41 per dag.

Dat sommige voedselproducenten natuur- en milieubeschermers als vijanden zien en de hakken in het zand zetten is begrijpelijk maar zeer onterecht.

EU commissaris Sicco Mansholt heeft toen hij met pensioen ging afstand genomen van zijn eigen beleid (1958-1972) toen hij de gevolgen zag van de 'vooruitgang'. Helaas werkt zijn beleid nog altijd door, ook in het Provinciale landbouwbeleid, maar het wordt nu tijd om het latere inzicht van Mansholt na te volgen.

De problemen kunnen niet door de landbouwsector alléén worden opgelost. De markt gaat het ook niet oplossen, want die is door het onduurzame economische denken deel van het probleem. Binnen de sector en er omheen zitten veel bedrijven die belang hebben bij voortzetting van het beleid.

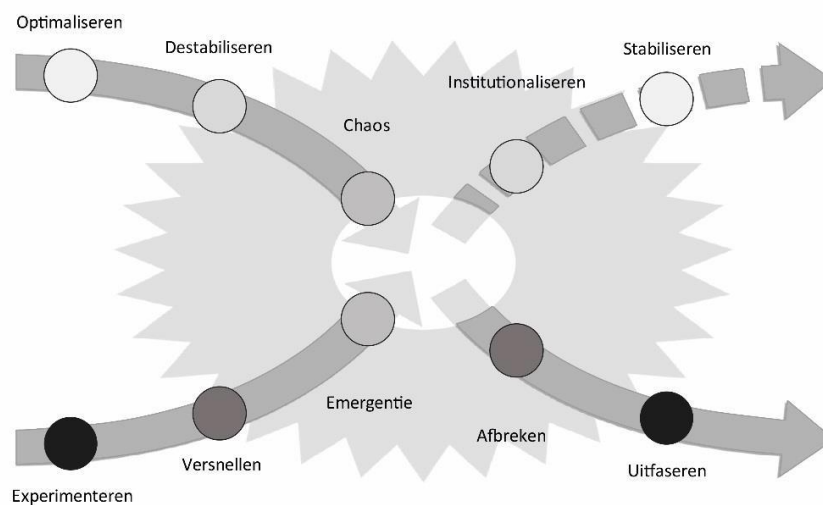
Aantrekkelijk perspectief voor iedereen

Het landbouwbeleid maakt geen keuze: het is en-en, zowel streekproducten als verdere schaalvergroting voor de export bijvoorbeeld. Mijns inziens is dit pappen en nathouden, geeft dit geen sturing en leidt dit tot het nog verder uit de rails lopen van de huidige problemen.

Net als bij de energietransitie, waar sinds Parijs wél voor gekozen is, geeft de keuze voor een voedseltransitie alle partijen zekerheid voor de lange termijn en een aantrekkelijk perspectief. Producenten kunnen dan terecht trots zijn op de bijdrage die zij leveren aan het oplossen van vele problemen. Op dit moment is er -afgezien van agrariërs die deel van de oplossing zijn, de efficiency en de voedselkwantiteit- helaas weinig reden voor de sector om trots op te zijn.

De landbouw- en voedseltransitie

De X-curve van Derk Loorbach (DRIFT) verheldert hoe transitie van een verouderd systeem naar iets nieuws verlopen. Onderzoek en experimenten met nieuwe werkwijzen zijn hierbij heel belangrijk, omdat daardoor het vertrouwen ontstaat dat een verandering een werkelijke verbetering oplevert.

De X-curve van Derk Loorbach

Mijn inziens moeten er rond landbouw en voedsel vooral veel ervaring en best practices worden opgebouwd, zodat de afbouw van het huidige onduurzame systeem zonder grote problemen kan worden uitgevoerd.

In het schema hieronder heb ik een aantal thema's benoemd. In de volgende kolom staan met steekwoorden de te volgen wegen om een sterk alternatief op te bouwen; daarnaast staan de huidige problemen en wegen die verlaten kunnen worden naarmate de opbouw van een beter systeem vordert.

Definitie van 'regio'

Er is veel onduidelijkheid over wat men bedoelt met 'regionaal'. In dit visiestuk wordt met regio bedoeld een gebied ten grootte van de Provincie Utrecht en niet 'Nederland' of 'Europa'.

Thema	Opbouwen ↑	Afbouwen ↓
1. Bemesting en bodemvruchtbaarheid	<ul style="list-style-type: none"> • Natuurvriendelijke alternatieven zoals natuurlijke mest en mineralen. Ons voedsel wordt hierdoor gezonder. • Onderzoek naar bodemvruchtbaarheid • Minder ploegen • Kringlopen sluiten met korte keten 	<ul style="list-style-type: none"> • (Teveel) chemie en kunstmest doden ook nuttige dieren en de bodem • Afname bodemvruchtbaarheid en mineralen in de bodem • Vrijkomen CO2 en schade aan het bodemleven door ploegen
2. Utrechts productaanbod	<ul style="list-style-type: none"> • Meer groenten, granen en veevoer • Diversificatie producten • Voedselproductie in de steden 	<ul style="list-style-type: none"> • Monoculturen van veeteelt en fruit • Groenteteelt verdwenen door bouw Leidsche Rijn
3. Veehouderij	<ul style="list-style-type: none"> • Al het vee (ook varkens) zoveel mogelijk buiten • Decentrale huisvesting ivm ziektes • Minder vee 	<ul style="list-style-type: none"> • Binnenhouden vee • Kwetsbaarheid voor ziektes • Biljartlakens met drijfmest, ganzenoverlast en hooi-industrie
4. Voedsel met een plekje	Opwaardering (methode Betuwse Krenkelaar), waardoor de producent financieel ruimte krijgt voor verduurzaming	Afval en verspilling
5. Omvang landbouwbedrijven	Schaalverkleining en verduurzaming economisch mogelijk en aantrekkelijk maken	Voortgaande schaalvergroting ¹
6. Grond- en huurprijzen	Onderzoeken wat hier aan te doen is	<ul style="list-style-type: none"> • Prijzen worden onbetaalbaar • Levensvatbaarheid voedselproductie vermindert

¹ Zoals in elke maatschappelijke sector, dwingen de marktkrachten tot schaalvergroting. 'Dat is onvermijdelijk', zegt men, maar dat wil niet zeggen dat die gewenst is. Groter groeien is voor kleine bedrijven niet verkeerd, maar als heel grote bedrijven verder groeien ontstaat grootgrondbezit.

Thema	Opbouwen ↑	Afbouwen ↓
7. Landschap en natuur	<ul style="list-style-type: none"> • Diversificering en natuurvriendelijke productie leveren een afwisselend landschap op • Aanleggen stroken en wallen voor bijen, insecten en dieren • (Voedsel)bossen 	Schaalvergroting, monoculturen en efficiency hebben grote schade aan het landschap gebracht en de biodiversiteit aangetast
8. Arbeid, technologie en energieverbruik	<ul style="list-style-type: none"> • Behoud en groei werkgelegenheid • Meer arbeid en minder machines • Elektrische machines 	<ul style="list-style-type: none"> • Vervuilende machines • Voortgaande gedwongen vervanging arbeid door technologie • Minder arbeid is minder sociale contacten • Vervreemding van de arbeid en het voedsel • Broeikaseffect
9. Windturbines	<ul style="list-style-type: none"> • Niet in landschappelijk waardevol (agraris) gebied • Winst onshore windenergie voor de lokale economie 	<ul style="list-style-type: none"> • Winst gaat naar reeds vermogende partijen • Veel weerstand van lokale bevolking
10. Zonne-energie	<ul style="list-style-type: none"> • Prioriteit: opwekking op alle daken • Zonne-akkers alleen met tussenruimtes, zodat er geen grond verloren gaat 	Zonne-akkers onttrekken grond voor voedselproductie
11. Relatie stad en omgeving	<ul style="list-style-type: none"> • Persoonlijke verbinding producent-consumert in korte keten • Productlogo voor herkenbaarheid Utrechtse producten • Stimulering regionale vraag en aanbod 	<ul style="list-style-type: none"> • Anonimisering producenten en consumenten • Negatieve beeldvorming tussen boer en burger • Vervreemding van voedsel
12. Doelgroep van de productie	Vraaggestuurd ondernemen voor de regionale markt	Bulkproductie voor de wereldmarkt

Thema	Opbouwen ↑	Afbouwen ↓
13. Wereldvoedselvraagstuk	<ul style="list-style-type: none"> • Regionalisering • Streven dat elke regio in de wereld maximaal voor zichzelf zorgt (opbouwen regionale economieën wereldwijd) 	<ul style="list-style-type: none"> • Globalisering • Misplaatst verantwoordelijkheidsgevoel (vooral ingegeven door economische motieven: 'kip met de gouden eieren') • NL als mondiale producent
14. Producten van verre	<ul style="list-style-type: none"> • Prioriteit is dat de bevolking van verre landen voldoende voedsel heeft • 100% fairtrade voor producten die we niet zelf kunnen produceren 	<ul style="list-style-type: none"> • Ontbossing voor Nederlands voedsel • Grootgrondbezit en uitbuiting • Landgrabbing • Honger en ondervoeding voor mensen zonder koopkracht
15. Prijzen en waardering voor de boer	Internaliseren van kosten, dus eerlijke en hogere voedselprijzen voor de producent ² (fair food)	<ul style="list-style-type: none"> • Kostenexternalisering door uitbuiten van agrariërs, landarbeiders, vee, natuur en milieu • Race to the bottom • Onder de kostprijs werken; schulden • Retail stunts met prijzen • Faillissementen en zelfmoord
16. EU-subsidies	Hogere voedselprijzen	Subsidies doorlichten op effect en afbouwen
17. Verbreding om inkomen aan te vullen	Betere prijzen waardoor het aantrekkelijk wordt om voedselproducent te blijven en worden	Voedselproductie in de knel omdat die economisch nauwelijks levensvatbaar is

² Volkert Engelsman (nr. 1 Trouw Duurzame Honderd) pleit hiervoor. Geheel tegen alle economische 'logica' van kostenminimalisatie en winstmaximalisatie in: alleen met een betere financiële en persoonlijke waardering van agrariërs ontstaat perspectief en wordt het mogelijk om een sociale en duurzame landbouw op te bouwen. Op dit moment houden consumenten met lage inkomens en mede door reclame verleide koopjesjagers de onduurzame productie in stand. De eerstgenoemde groep zou financieel gecompenseerd moeten worden (U-pas?).

Uit eigen ervaring als agf microproducent weet ik hoeveel moeite voedselproductie kost. Ik verwijs ook naar de Flairtje fair food campagne (www.flairtje.nl). Er is een campagne nodig om de waarde van voedsel te communiceren en de misleidende reclame voor 'veel voor weinig' te ontkrachten.

Thema	Opbouwen ↑	Afbouwen ↓
18. Regionale en wereldhandel	<ul style="list-style-type: none"> • Importvervanging, maximale zelfvoorziening op provincieniveau³ • Als regionale vraag bevredigd is kan surplus eventueel naar de export • Terug organiseren lokale markten 	Dumping en wegconcurreren van lokale productie/lokale economie ('markten veroveren') m.b.v. bulkproducten
19. Agribusiness, tussenhandel en retail	<ul style="list-style-type: none"> • Decentralisatie supermarkten en agribusiness • Korte ketens • Winst lokaal houden 	<ul style="list-style-type: none"> • Schaalvergroting en macht supermarkten en agribusiness • Winsten gaan naar oligarchen en belastingparadijzen
20. Regionale logistiek	<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoeken hoe de logistiek vroeger was en hoe die is weggeconcurrerd • Flinke investeringen om regionale logistiek terug te organiseren 	De globalisering en de multinationale ondernemingen hebben in Nederland en wereldwijd de lokale logistiek weggeconcurrerd
21. Consumentenvoorlichting	Eerlijke en transparante informatie	Misbruik psychologie voor reclame (consumenten misleiden en verleiden)

³ Dit is geen pleidooi voor tariefmuren en protectionisme maar een vrijwillige verstandige keuze door consumenten. Zie ook mijn artikel 'Regionalisering en handel' (2004).